

slov. preroda postaja intimnejši in v estetskem oziru kritičnejši. Zaradi očitkov nemoralnosti Prešernovim pesmim in v zvezi z abecedno vojsko izide 4. knjižica »Čbelice« šele po dolgi cenzurni boji z enoletno zamudo. Kidrič poda prerez tedanje slovenske tiskane besede, oceni vrednost štirih Vrazovih pošilk v Ljubljano in obširno spregovori o abecedni vojski. Presodi Prešerna tega razdobja kot pesimista in vsestransko razčleni ozadje, nastanek, obliko, vsebino, smisel in objavo pesmi »Julijine dobe«, ki vsebujejo dva vrhova: Sonetni venec in Krst pri Savici. Ob »povesti v verzih« se avtor odloči za sodbo, da je pesnitev le izraz kratkotrajne pesnikove depresije. Določiti skuša Prešernov delež v Korytkovem delu za slovensko narodno pesem, nato ostro zavrne vplivologijo, označi »matematično simetrijo« in simboliko števil kot slučajnost in končno prikaže pesnika na vrhuncu ustvarjalnih sil. — Sledi še 28 strani opomb.

To je v kratkem vsebina obširnega življenjepisa, ki še ni končan.

Jezik in slog Kidričevega »Prešerna II« sta znatno lažja kakor v »Zgodovini slovenskega slovstva«; lahko rečemo, da je tu vzorna znanstvena slovenščina. Tudi način obdelave je nujno drugačen kakor v »Zgodovini«, ker je od začetka do konca osrednja in glavna pozornost posvečena geniju Prešerna, čeprav je znanstvenikov pogled tako vseobsežen, pronicav in kritičen, da se človek čudi.

Kidričeva znanstvena metoda je povsem pozitivistična. Kot taka a priori izloča vsak pojav, ki bi ne bil v vzročni zvezi z drugimi naravnimi pojavi. Vprašanje je, ali nam taka metoda vsestransko zanesljivo in zadovoljivo razloži genialnega pesnika, čigar duševni svet je tako svojstven in težko doumljiv in čigar ustvaritve si idejno večkrat nasprotujejo.

Kdor vsaj približno pozna množino tiskanega gradiva o največjem slovenskem pesniku in njegovi dobi, bo vedel, koliko ogromnega truda, dela, kritične presoje, natančnosti in vztrajnosti je bilo treba ob pisanju »Prešerna II«. Kidrič je tu pa tam ob zavračanju drugačnih prejšnjih razlag (Žigon, Puntar...) duhovito polemičen. Kljub eventualnemu ugovoru nekaterim trditvam (n. pr. o vsebinskem vplivu italijanske književne renesanse na pesnika) bo Kidričev Prešeren odslej merodajna realno-človeška podoba našega genija.

Knjiga je izvrstna po opremi, vendar so posamična poglavja brez vmesnih naslovov, različnega tiska ali obrobni opazki spričo svoje obsežnosti za povprečnega izobraženca manj pregledna, kakor bi si tak človek želel. On bo zato iz kronoloških potreb še rad previdno segel tudi po Žigonovem delu; če bo pa hotel dobiti Prešernov izvirni tekst, pa po Glonarjevi izdaji.

Želimo, da bi Kidrič kmalu izdal še Prešerna III, od 1838 do 1849.

V. Beličič.

Milko Kos: Srednjeveški urbarji za Slovenijo, 1. zv.: Urbarji salzburške nadškofije. Izdala Akademija znanosti in umetnosti v zbirki: Viri za zgodovino Slovencev 1. knjiga 1939.

S kritično objavo urbarjev, ki jih je začel izdajati in jih bo nadaljeval M. Kos, bomo dobili priročnik tistih virov, ki so najpomembnejši za zgodovino slovenskega naroda: saj so urbarji v prvi vrsti zrcalo gospodarskega in

socialnega razvoja našega kmetijskega stanu, ki je bil v preteklosti še v večji meri predstavnik slovenskega naroda, kot je danes.

Prvi zvezek srednjeveških urbarjev za Slovenijo ne obsega le kritične objave urbarskih tekstov za salzburško nadškofijo, ki jim je pisec odredil mesto zadaj na str. 71 do 134, temveč je opremljen tudi z obsežnim predgovorom in uvodom. Tu je označen pomen urbarjev kot zgodovinskih virov, navedena časovna meja navzgor, do katere bodo segali priobčeni urbarji (l. 1500) ter na str. IX do XXIV po hronološkem redu naštet in opisani najstarejši urbarji za slovensko ozemlje, njihova ev. izdaja in literatura, kjer se že omenjajo, in arhivi, biblioteke ali muzeji, kjer so shranjeni.

V uvodnih poglavjih na str. 1—68 sledi najprej opis urbarjev za salzburško posest na Štajerskem, ki so priobčeni v tej knjigi (iz 1309, 1322 in 1448), nato pa je pisec v daljših izvajanjih praktično pokazal, kako dragoceni so urbarski podatki, ko je prav s pomočjo urbarjev izčrpno očrtal zgodovino razvoja salzburške posesti na Slovenskem.

To posest loči v dvoje področij: v štajersko Podravje in štajersko Posavje. V obeh področjih pa razlikuje starejšo od mlajše posestne pridobitve. V štajerskem Podravju je Ptuj z okolico označen kot jedro salzburške posesti, v Posavju pa Rajhenburg z okolico. Medtem ko podravsko jedro predstavlja še pred ogrskimi vpadi pridobljeno in po ogrskih vpadih obnovljeno posest, je bila dobljena rajhenburška posest v 11. stol. od rodu grofice Heme. Starejša posest je postala izhodišče za pridobivanje nove zemlje. Kot nekak časovni mejnik med jedrom salzburške posesti v Podravju in Posavju ter med mlajšo pridobitvijo v obeh teh področjih je mir iz l. 1131., ki ga je sklenil salzburški nadškof Konrad z Ogri, da bi ti prenehali z napadi na jedro salzburške posesti. Po tem miru so ogrski napadi res prenehali, s strani salzburškega jedra pa je prav tedaj začela živahna politična in kolonizatorična penetracija v smeri proti ogrski meji, ki je trajala do 13. stol. in je ustvarila mlajšo salzburško posest. V Podravju je ta posest segala do črte Središče—Ljutomer, v Posavju pa v kot med Sotlo in Savo. K opisu meje salzburške posesti je pisec dodal knjigi dvoje nazornih zemljevidov.) Ko omenja, da so istočasno štajerski deželni knezi severno od salzburškega Podravja potisnili mejo na črto Radgona—Ljutomer, je na ta način predočil izoblikovanje ogrsko-nemške državne meje v tem delu slovenske zemlje.

Nove salzburške posestne pridobitve je Kos premotril še s toponomastičnega stališča in se dalj časa pomudil pri krajevnih imenih mlajšega načrtno koloniziranega salzburškega ozemlja (krajevna imena na -ci, -ovci v Podravju ter na -dol v Posavju).

Pri opisu posestnega stanja je posebej poudarjena drobitev obmejnega ozemlja v majhne fevde, s čimer so salzburški nadškofje zasledovali posebno taktiko. Vsak imejitelj fevda je bil dolžan braniti zemljo; torej čim več je bilo fevdnikov, tem več branilcev obmejne posesti. V tem oziru je še posebno zanimiva ustanova t. zv. strelcev. Večji fevdi so obstajali le v starejšem delu salzburške posesti, ki je bila od meje odmaknjena, pa tudi tukaj pravi, da se je malokateri imejitelj salzburške zemlje povzpел do večje moči (n. pr. ministeriali v Ptuj, v Rajhenburgu in gospodje žovneški — celjski grofje v štajerskem Posavju).

Ko je pisec podal opis meje, kolonizacije in posestnega stanja, je prešel k škofovski upravi, kjer omenja posamezne urade in njihove prejemke, ki so jih ti dobili za opravljanje službe. Največ se pomudi pri problemu slovenskih županov, katerih izvor in položaj je v znanstvenem svetu izzval že precej literature, v kateri je zastopanih v glavnem dvoje naziranj: Peiskerjevo in Dopschovo. Prvi gleda v županih ostanke neke socialno višje plasti, ki je gospodovala nižjemu sloju, drugemu pa so župani le nižje vrste gospodarsko-upravni uradniki zemljiškega gospoda. Kos je podprl Dopschovo naziranje, dodal pa je k temu vprašanju še nekaj novih osvetljenj, ki pojasnjujejo tudi Dopschu v urbarjih ne popolnoma jasna mesta. Tako n. pr. omemba župana kot edinega prebivalca opustele vasi. Komu naj uraduje? — vprašuje Peisker. Kosu prav taka mesta v urbarjih dajo priliko, da še bolj poudari pravilnost Dopschovega naziranja, češ da je v takem primeru misliti še na posebno funkcijo župana-uradnika, ki naj v opustelo vas privabi nove koloniste. Da je to župan v resnici izvedel, so Kosu dokaz urbarji mlajšega datuma, ki v prej opustelih vaseh zopet omenjajo kmete. Kosovi doneski k županskemu vprašanju v tej knjigi so tem večjega pomena, ker vsa temeljnima Peiskerjevim in Dopschovim ugotovitvam sledeča literatura, katero on omenja, ni v ta problem prinesla nič bistveno novega.

Pri poglavju, ki je namenjeno opisu prebivalstva, je med drugim zanimivo predložil, kako je bilo številčno gibanje prebivalstva h koncu 15. in v začetku 16. stoletja, ki se more v urbarjih ugotoviti, v tesni zvezi z različnimi gospodarskimi krizami in elementarnimi neizgodami, ki so izpričane tudi v drugih virih. Pri presoji narodnosti s pomočjo imen in priimkov pa poudari potrebo izredne previdnosti pri tem postopku, opozarja pa na tem mestu tudi na vrzel v naši historiografiji, ko pravi, da še nimamo napisane zgodovine slovenskega imena in priimka. Prav zaradi tega je njegovo razmotrivanje o krajevnih, osebnih in ledinskih imenih kot pripomočkah za ugotovitev narodnosti tem večje vrednosti.

V posebnem poglavju nam pisec predloži vrsto ter višino dajatev in služnosti, zavrača napačno pojmovanje Peiskerja in Dopscha o t. zv. orni tlaki ter pripominja, kako pogostejše se v urbarjih proti koncu srednjega veka javljajo dajatve in služnosti, preračunane v denarno dajatev — znak prehajanja od naturalnega k denarnemu gospodarstvu.

H koncu uvodnega dela spregovori še nekaj o postanku salzburških urbarjev, pri čemer navede politične in gospodarske razloge, ki so privedli salzburške nadškofe do tega, da so ugotovili posestno stanje. Andrej Šarc.

Eda Stadler: Pravlјica. Primerjalna studija (Separatni odtis iz »Etnologa« XII, glasnika Etnografskega muzeja v Ljubljani), Ljubljana 1939. Str. 27 (+ 5).

Stadlerjeva govori v svoji razpravi, pisani na pičlih sedem in dvajsetih straneh, ob številno nabrani literaturi in z daljšim izvlečkom v angleščini, o pravljici (fairy-tale) najprej na splošno, nakar poda definicijo pravljice. Dalje skuša pojasniti bistvo te vrste ljudske poezije ob razliki od bajk in pripovedk in poda stilistične značilnosti pravljic.

V drugem poglavju govori o postanku in izvoru pravljic v pradavnini. O tem so nastale že različne teorije, ki so jih pač dale različne metode znan-